

DLOUHÝ, ŠIROKÝ A BYSTROZRAKÝ

(Str. 7)

Dvoji vypravování pohádky této známo mi jest, jedno z okolí města Žebráka, druhé od p. K. Vraného. Rozdílové jich obou jsou nepodstatní a pocházejí patrně jen z porušení na jedné neb na druhé straně; jakož pak největší rozdíl je ten, že jedno vypravování, pomíjejíc volení nevěsty na věži, s počátku hned uvádí královice do lesa na lov; královic tu zabloudí, nalezne ty tři tovaryše a tak přijde s nimi náhodou do zakletého zámku. Zdeť podávám tu pohádku tak, jak jedno vypravování druhého doplnilo, jedno druhé opravilo. Jinou pohádku s ní příbuznou, a jistou měrou její zřidu, nalezl jsem v Domažlicku, připojenou k pohádce „Kozo drž“! Král totiž slíbil dceru svou dáti tomu, komu by se podařilo učiniti, aby se zasmála. I podařilo se to jednomu pasákovi pomocí divotvorné kozy: královna se zasmála, „až se zámek zatřís“. Ale pak mu ji přece nechťeli dáti, že byl sprostého rodu, i uložili mu tři práce, aby je vykonal, chtěli královnu míti. Pasák měl s sebou tři tovaryše: jeden měl nohu na rameně, a když si ji nasadil, doskočil sto mil, druhý měl na očích prkénko, a když ho pozvedl, viděl na sto mil; třetí nesl si břicho na zádech, a když je sundal i napravil, snědl sto volův a vypil sto sudův piva. Pomocí těchto tří tovaryšů potom pasák ty tři práce vykonal a královna byla jeho. — Jsouť to zase ti tři divotvorní služebníci, ale již v postavě změněné; práce pak, ježto se jim tuto ukládají, záležejí dokonce již v nahodilých podivnostech, bez všelikého hlubšího smyslu.

V pohádce německé „die sechs Diener“, ve sbírce braťů Grimmův, nebylo vypravovateli již dosti tří služebníkův, ale chtěl jich míti šest. Kromě tlustého, dlouhého a třetího, jenž měl mocný zrak, nač pohleděl že všecko se rozskočilo, přibral si ještě také čtvrtého posluchače, který vše slyšel, co se ve světě děje; pátého, jemuž v ohni bylo mrazivo a v ledu horko; a šestého jasnozrakého, jenž po celém světě

viděl. I aby ti všickni měli co dělat, prostá pohádka ledabylo zamotána i rozšířena jest. Mocná čarodějnice, majíc krásnou dceru, slibuje ji královi dáti, dovede-li tři věci, jež mu uloží. První, aby přinesl prsten z červeného moře. Úlohu tuto splnili sluhové jasnozraký, dlouhý a tlustý podobným způsobem jako v pohádce naší. Druhou úlohu, aby snědl tři sta volů a vypil tři sta sudů vína, tlustý sám opět vykonal, tak jako v pohádce domažlické. Třetí pak úloha byla, aby se královi panny dohlídal, by mu v noci neušla. A když pak mu přece ušla, zvěděl o ní posluchač i oznámil, že tři sta hodin cesty odtud ve skále schována jest. Dlouhý a mocnozraký jí ze skály zase dobyli a přinesli. Tuto měl by vlastně již býti konec pohádky; ale čarodějnice potom ještě namluvila dceru svou, aby se těmto všedním lidem dobrovolně nepoddávala. Dcera dala tedy zapáliti velikou hranici dříví a žádala, aby se někdo z nich na tu hranici posadil. I posadil se na ni ten, jemuž bylo v ohni zima. Když jiné rady již nebylo, musila dcera s královiem jeti na oddavky. Ale na cestě poslala za nimi ještě čarodějnice vojsko, aby dceru její vysvobodilo. Posluchač to slyšel, i oznámil tlustému, a tlustý vyplivnul za vozem na cestu něco té mořské vody, které se byl napil, a vojsko utonulo. Čarodějnice pak opět za nimi ještě poslala své jízdné brněnce: těch pobil mocnozraký svým pohledem, a tak královi konečně s pannou do kostela dojel. — Z obsahu tohoto patrně se vidí, kterak vypravování německé již od prvotní prostoty se odchýlilo. Jiných odchýlných vypravování tuto pro krátkost pomímám.

Pohádka tato není sama svého původu, ale jen zvláštní vzdělání neb variací podle jiných mnohých variací téhož obecného základu neb theme, jehož podstatný smysl jest: „dobyť panny přemožením tří překážek“. Kdo a kterak ty překážky přemáhá, toto náleží ke zvláštní toliko úpravě každé pohádky kruhu tohoto, ač i v tom také rozbohem kritickým dobře určití se dá, co původní zachovalé a co později pokažené jest, jakož se toto patrně vidí na pohádce svrchu položené, srovnávajíc ji s variantem domažlickým a Grimmovým.

Pozorujeme-li pak bedlivě na ty podstatné tři překážky, na ty tři práce, ježto se mají vykonati, v čem záleží a kterak se jich plnění v pohádkách rozličných líčí, brzy v tom shledáme mezi pohádkami kruhu tohoto jistou shodu a příbuznost, kteráž vede k tomu, že ty tři úlohy nejsou nahodilé a bez příčiny. V pohádce naší má královi přinéstí

prsten z moře, drahý kámen ze skály, t. ze země, a žalud s dubu, t. z povětří, a ti tři služebníci jsou nástrojem k dosažení těch tří věcí. V jiných pohádkách podobně uloženo hrdinovi, aby z jezera vynesl prsten neb zlatý klíč, aby sebral v trávě rozházené perle, a pak aby mezi třemi neb i dvanácti pannami poznal svou zvolenou; a tu mu tohokáž v tom slouží ryba neb kachna — vodní tvor, hejno mravencův — zemský tvor, a včela neb moucha — povětrný tvor. Jinde opět velryb, medvěd a orel pomáhají splniti, co přikázáno. A opět v jiných pohádkách uloženo mládenci, aby bezednou nádobou vylil rybník, aby dřevěnou sekerou porazil les i aby vystavěl zámek v povětří, a tu panna sama místo něho ty tři práce plní. V těch i ve všech jiných pohádkách třídy této mají ty tři úlohy vždy jisté spojení s vodou, se zemí a s povětřím, a kde toho není, tu pohádka již vzala porušení. Dále také v pohádce naší hodno jest pozorovati, že černokněžník pannu v těch třech živlech ukrývá, kdež pak úloha královi je, aby ji našel a odtud dobyl. I v tom pohádka naše má opět své příbuzné. V jedné pohádce valašské, do téhož kruhu náležité, slibuje černokněžník dceru svou dáti tomu, kdo se tak jemu schovati dovede, aby ho našel; a v jiné panna sama jen toho za manžela vzíti chce, kdo se tak ukryje, aby ho kouzelné zrcadlo její nevyzradilo. V první pohádce pomáhá jinochovi divotvorný kůň, v druhé pak orel, ryba a lesní duch; i schovají jej nejprve v oblacích, po druhé na dně mořském a po třetí ve vlasech toho, kdo tu výminku uložil. Ale ještě příbuznější k pohádce naší jest jedna starobylá píseň z ostrovů Faröských, jejíž obsah proto v krátkosti tu budíž položen: Sedlák hrál s velikánem i prohrál svého syna. Maje mu jej vydati, prosil za milost, až konečně tolik uprosil, že mu velikán syna darovati slíbil, ač bude-li ho moci tak ukrýti, aby ho velikán našel. V úzkosti své prosí sedlák boha Odina za pomoc, a Odin ukryl syna jeho na poli v žitě ve způsobě klásku. Ale velikán ho našel přec. I prosí sedlák boha Hönira, aby pomohl, a Hönir ukryl syna jeho vysoko v povětří v hejně labutím ve způsobě pířka. Ale velikán ho našel přec. I uchýlil se sedlák k bohu Lokimu, prose ho za pomoc, a Loki ukryl syna jeho na dně mořském v těle rybím ve způsobě jikry. Ale velikán ho přece našel. Tu vzal Loki chlapce v ochranu svou i pomohl jemu utéci domů k otci, a otec zavřel za chlapcem dveře i zandal železnou závorou. Velikán žena se za chlapcem, vrazil do dveří i rozrazil si o želez-

nou závoru hlavu. — Místo zajaté královny v pohádce naší zastupuje tu v písni faröské sedlákův synek. Rozdíl těch obou bájí mezi sebou záleží jen v opak obrácení týchž úloh: v písni faröské musí totiž sedlák syna svého třikrát ukrýti a v pohádce naší musí královic ukrytou pannu třikrát najíti. Faröská pomocná trojice bohův opětuje se v naší trojici služebníkův. V bájesloví germánském znamenají však Odin, Hönir a Loki právě zase ty tři živly, povětrí, zemi a vodu, v nichž poskytují chlapci ochrany. Vyložíme-li si tedy touž měrou naše tři služebníky zosobenými živly, totiž Dlouhého větrem, Sirokého vodou a Bystrozrakého zemí, i nemalý díl pohádky naší přirozeně se vysvětlí.

A tak nyní již odhaliti můžeme roušku alegorickou s báje naší i ukázati prostý její smysl. A jest tento: Mocný černokněžník: kníže tmavé části roku, bůh zimy, zimní čas — drží v zajetí v železném zámku svém: pod ledovou korou — krásnou pannu královskou: bohyni léta, živoucí přírodu; — i ukrývá ji v povětrí, v zemi a ve vodě: příroda jeví se totiž v těchto třech živlech, ale zimou je život její v nich ve všech zavazen a jako pohřben. — I přijde mladý královic: jarní slunce — by svou nevěstu vysvobodil; a tu připojí se k němu tři pomocní tovaryši: totiž příroda sama ve svých třech způsobách — a pannu z povětrí, ze země i z vody vyvádí: sluncem ti tři živlové se rozhrějí a vydají sami ze sebe život, příroda v nich obživne. — Černokněžník jest poražen a královic s pannou se zasnubuje: zima pominula a paprskové sluneční spojují se se zemí, se vzduchem i s vodou, je zahřívající, a jsou tak příčinou jich úrodnosti.

ZIVÁ VODA

(Str. 18)

Pohádka tato srovnává se sice v mnohých okolnostech s pohádkou následující „Pták Ohnivák a liška Ryška“, ale přece jest od ní v podstatě své tak rozdílná, že se za pouhý její variant nikoli počítati nemůže. Vypravuje se v Čechách na rozličných místech poněkud rozličně, ovšem jen ve věcech vedlejších. V jednom takovém variantu — mezi čtyřmi, jichž mi se dostalo — posílá nemocný král syny své

pro „čertovo zelí“, v jiném pro „zdravou vodu“ na vrch Siný (Sinaj). Královicové prohrají své jmění „v kartech“ a nadělají pak dluhů a proto mají býti obězneni. Místo vlka zastupuje někde „zajíček“, jindy „černý muž“ a jinde opět „dědeček“. Podle toho mění se také okolnosti v zámku i vitétku. Královic vezme prvně v zámku místo pasu střívěček, prsten, neb cos podobného, a napíše, aby se časem dozvěděla, kdo tam byl své jméno buď zespod na stůl, aneb jinam, kteréž potom po letech přičiněním synáčka přijde najevo. Dle jednoho variantu rozbije královic v zámku kouzelné zrcadlo, čímž panna i celé její okolí, jsouce takto kouzla zbaveny, se probudí, což opět v jinou pohádku sahá. Jinde jsou opět místo jedné tři panny a děj se týče nejmladší. Způsob, kterým se starší bratři svého nejmladšího bratra zbaví, vypravuje se právě tak, jako v následující pohádce. Bratři ho totiž na cestě zabijí a dle, pro kterou byli posláni, mu vezmou; načež onen černý muž neb sáček ho zase vzkřísí. Královic potom vstoupí do služby u jednoho mušce, a když potom královna na králi žádá toho třetího syna, a král o něm nevěda, rozešle listy po všech zemích, aby se vrátil, tu teprve otci se navracuje.

PTÁK OHNIVÁK A LIŠKA RYŠKA

(Str. 27)

Pohádka tato našla se v Čechách z rozličných stran ve třech variantech, kteréž tuto celek jeden, podle možnosti vlastními slovy vypravovatelů, sneseny jsou. Tiskem již ji také vydal J. Malý ve sbírce své českých povídek a pověstí národních 1845 pod nápisem: „O zlatém ptáku“. S některými nepodstatnými proměnami vypravují touž pohádku také Rusové a Jihoslované, takže vším právem ji lze pokládati za obecné písní slovanské. Z vypravování ruského známy jsou nám dva varianty, ježto v Moskvě vydány byly tiskem pro lid prostý (lubočnoje izdanije) pod jednotejným obecným titulem: „Skazka o trech korolevičach“. Oba pak tyto varianty vyšly také v překladu německém, jeden od Dr. A. D. Kinda v knížce: „Taschenbuch zum geselligen Vergnügen“ 1832, pod titulem: „Der Feuervogel und der graue Wolf“, a druhý od A. Dietricha ve sbírce: „Russische

Volksmärchen“ 1831, s nápísem: „Märchen vom Ljubin Zarewitsch, von der schönen Prinzess, seiner Gemalin, und von dem geflügelten Wolfe“. — Srbská pohádka vytištěna byla v „Podunavce“ 1848, a odtud v novinách Záhřebských téhož léta, pod titulem: „U jednog otca kod tri sinah desno oko smije se a lievo plače suzi“. — Ostatně vyskytá se pohádka tato i v nejbližším susedstvu Slovanů, totiž u Valachů a Němců. Pohádka valašská vyšla tiskem ve sbírce bratří Schottův: „Walachische Volksmärchen“ 1845, kdežto nazvána: „Das goldene Meermädchen“, a německá ve větší sbírce bratří Grimmův: „Kinder und Hausmärchen“ 1850, pod titulem: „Der goldene Vogel“. Obsahem svým valašská nejbližší a nejpříbuznější jest pohádce srbské, a německá české, takto každá k prvotní vlasti své se přihlašuje.

ZLATOVLÁSKA

(Str. 48)

Pohádka tato, kterou jsem asi před dvaceti lety v rodišti svém slyšel vypravovati, potud nikdež jinde v tomto celku se mi nevyskytla; však některé její stránky vždy s jinými pohádkami se stýkají. Báječné podání národu slovanského, že člověk může nabýti hadem umění, rozuměti řeči všech živočichů na světě, jest původu slovního, zakládajíc se na tom, že v jazyku slovanském slovem had se značí plaz = serpens (stsl. gad, mrus. a srb. gadina), a zároveň také řeč neb mluva = sermo (sr. čes. had = řeč, od-had; odtud hádati, pol. gadać, sl. gadati = mluvit, věštiti, domnívati se; čes. haditi = haněti, slovy tupiti; sr. lit. gadyti = smlouvat, gadas = shoda). Tou měrou stala se v báji veškerá mluva hadem, a člověk může jí nabýti, když hada požive aneb i jen okusí. V pohádce moravské (ve sbírce Kuldově I., str. 330) uděluje had sám pacholíkovi dar, aby všemu pernatstvu rozuměl; v srbské pak pohádce „Nemušti jezik“ (Vuk, str. 13) a v pohádce bulharské „Gadinsky jazyk“ (Pavlov, rkp.) jen hadí král ovčákovi může dáti mluvu všelikých živočichů.

I tato pohádka náleží v onen veliký kruh pohádek bájeslovných, jichž podstata záleží v dobytí panny přemožením tří překážek. Překážky vězí tuto vhodně v trojí říši živelní: živá i mrtvá voda v povětrí,

perly na zemi a prsten ve vodě; a tak i pomocníci dobyvatelovi: křavci, mravenci a ryba, to tré živlů právě zastupují. Již jinde hleděl jsem ukázati, že tyto pomocníci nejsou než zosobené trojnásobné působení dobyvatele samého — jarního slunce — kterýžto zde v osobě Jiřkově, Zlatovlásku — živoucí přírodu, jasnou bohyni léta — vykonáním uložených jemu prací z té trojí říše vyvazuje a s ní se zasnuhuje. (Srov. Perly české, str. 334—336.) [Našeho Dila sv. III, str. 126—128.] Ostatně Zlatovláska neb zlatovlasá panna, ježto se i v jiných pohádkách téhož kruhu dosti často vyskytá, ve slovanském bájesloví nalézá sebe samu v osobě „Zlaté báby“, tolikéž bohyni přírody letní, kterou zvláště Malorusové ctíli.

TŘI ZLATÉ VLASY DĚDA VŠEVĚDA

(Str. 55)

Pohádka tato jest jedna z nemnohých, jež netoliko všem Slovanům obecně jsou, ale i také ve svých variantech od prvotního základu svého nejméně se odchylují. Majít ji Velkorusové, ve sbírce Afanasjeva pod titulem: „Marko-Bogatyj i Vasilij-Bezčastnyj“; Malorusové, u Maksimoviče: „Marko-Bogatyj“; Rusové haličtí, dle Voljana: „Bogač i bĕdak“ (v rukopise); Srbové, ve sbírce Vukově: „Usud“; Charváti okolí varaždínského, u Veljavce: „Dečko išel iskat srečne i nesrečne vure“; Slováci, dle Rimavského: „Cesta k Slncu“, a ve sbírce Škultetyho a Dobšínského: „Tri perá z draka“; Moravané, ve sbírce Kuldově nejprve pod titulem: „O chovanci královském“ a pak co vstavek v jiné pohádce: „Hloupý Jan a jeho kůň“. Jakožto pohádku českou vydal ji Malý pod titulem: „Vyslaný k Slunci“, pak Němcová: „Tři zlaté péra“, a Jablonský veršem: „Tři zlaté vlasy“; krom toho dostalo mi se ji najíti v Čechách ještě v pěti variantech. Avšak i susedé Slovanův pojali ji do sbírek pohádek svých, totiž u Němců bratří Grimmové: „Der Teufel mit den drei goldenen Haaren“; v Norvězsku Albjörnson a Moe, a Čuchonci vydali ji pod nápísem: Antonín „Puuhaara“, jako bychom řekli: „Souček“.

Jakož pohádka naše Sudicemi se zapřádá, jichž jedna potom běh její mocně řídí: nápodobně počínají sudbou i jiné varianty její. Tak

vypravuje skazka maloruská, že byl bůh noclehem u Marka bohatého a že anděl v noci k němu přiletěl oznámil, kterak se tu noc narodili tři chlapci: jeden u kupce, druhý u sedláka, třetí u chudáka, táže se boha, jaký každému přisoudí podíl? a bůh usoudil, že chudákův syn bude vládnouti Markovým bohatstvím. — Dle skazky velkoruské přišli dva šediví stařečkové k Markovi bohatému na nocleh a uloženi jsou na prosbu dceřinu do chléva. Tu praví jeden ke druhému: „Tam a tam narodil se sedlákovu syn; jaké mu dáme jméno a co mu nadělíme?“ Druhý dí: „Nechť se jmenuje Vasilí Bezešťastný a nadělíme mu bohatství Markovo.“ — Jiná pohádka česká, dle Malého, vypravuje, že Kristus Pán se svatým Petrem přišli do jednoho města královského ke studni. Petr žíznil a dívka služebná nedala se mu napítí, ale nejmladší dcera královská ochotně mu vody podala. „Jak se odměníme té dceři královské za její ochotnost?“ táže se Petr, a mistr dí: „Dáme jí za muže zámeckého kuchaře.“ — V pohádce norvěžské zvěstovali „hvězdáři“ bohatému Petru Kremerovi, že dcera jeho se provdá za syna mlynářova; pohádka pak německá praví obecně, že králi bylo „prorokováno“, že dcera jeho bude ženou dítěte, ježto se tu a tu noc narodilo. — Ostatní všickni vypravovatelé neznají tohoto pěkného na sudbě založeného počátku, nýbrž ihned do prostředka vpádajíce praví, že král, kníže, bohatý kupec nebo hospodský dceru svou přislíbil dáti tomu, kdo jistě poselství vykoná.

Toto pak poselství jest ovšem nejdůležitější stránka pohádky té; ležít v něm pravé její jádro, ježto naležše, ostatnímu alegorickému přiodění snadno porozumíme.

V pohádce německé posílá král pro *tři zlaté vlasy Čertovy*; v norvěžské bohatý Kremmer pro *tři péra z dračího ocasu*; v moravské jedné rozmarná princeška pro *tři péra z draka* zpod červého moře, a v druhé král pro *tři pérka z mořského Patoše*, anebo pro *tři vlasy ze Sybily, která se točí nad Babylonskou věží*, ve slovenské dle Škuletyho a Dobšinského bohatý hostinský pro *tři péra z draka* a spolu hledat *zlého i dobrého*. V pohádce maloruské jde Ivan z rozkazu Marka bohatého k *věščúnu Lidojedu* se zeptat, jak veliké jest Markovo bohatství, a ve velkoruské Vasilí Bezešťastný k *caru Zmiju* pro daň za 12 let, a přitom se poptat po 12 *korábích* Markových, které mu po 3 leta nepřicházejí. V českých některých variantech posílá král anebo kníže pro *tři vlasy s obra zlatohlavého*, a bohatý kupec pro *tři péra ze zlatého*

pohádka a jinde pro *tři slunečná péra*, jakož i nahoře král pro *tři zlaté vlasy Děda-Vševěda*, kterého pohádka též sluncem býti praví; a konečně v pohádce české dle Malého, i ve slovenské dle Rimavského, vyřídil král přímo ke *Slunci*, aby se ho vyslaný zeptal, proč dopoledne vzhůru vystupujíc víc a více hřeje, a po polední k západu se ochlazuje v teplotě umdlívá? V pripovjedce charvátské jde sedlákův syn z nařízení hraběcího hledat *šťestí i nešťestí* (srečnu i nesrečnu vuru), a v pohádce srbské chudý bratr ze svého vlastního puzení k *Osudu*, jeho se zeptat, proč mu neudělil lepšího štěstí? nápodobně jako v pohádce halickoruské chudý bratr na východ putuje za svým *šťestím*.

Z tohoto přehledu patrně jest, že vypravovatelé českoslovenští ze všech nejméně zahalují věc, které se v pohádce této hlavně dotýče, určitě o slunci mluvíce. Tři péra se slunečného ptáka, tři vlasy se zlatohlavého slunečného stařečka, jinak také tři sluneční paprskové, znamenají působení slunečné v trojí říši přírodní: ve vzduchu, na zemi a ve vodě. Pro ukřátení odkazují tuto na článek v Časopise musejním 1857, str. 268 a 390: „O dvojici a trojici ve slovanském bájesloví“, k němuž pohádka tato jistou měrou jest dalším dokladem. Ukázánoť ve článku dotčeném, že slunce na výroční pouť své zodiakem neb svorem nebeským v povaze dvojí se jeví, totiž od zimního až do letního slunovratu na obloze vzhůru vystupujíc, v povaze dobré jakožto obnovitel přírody; od letního pak až zase do zimního slunovratu vždy víc a více klesajíc, v povaze zlé jakožto zhoubce přírody; a protož slove v bájesloví v prvním případě bohem dobrým, Bělbohem, a v druhém případě bohem zlým, Černobohem, čertem, drakem atd. Tato nynější pohádka neb báje vztahuje se, jakož větší díl mythologických pohádek slovanských, k zimnímu slunovratu. Zlatohlavý obr, zlatovlasý čert, car Zmij, drak, mořský Patoš a český stařec Vševěd, je slunce zimního polousvoří, kteréžto pro svou zhoubnou povahu také slove Lidojedem. Vševědem nazývá se proto, že slunce, toto „boží oko“, všecko vidí a tudíž i všecko ví. Z té příčiny také v pohádce maloruské jest věščúnem t. věštcem a v moravské Sybilou. Tato pak jeho věští povaha zvláště se projevuje v touž dobu zimního slunovratu, kdež slunce stařeček na lůně matky své odpočívá, aby potom co nově zrozené zlatovlasé dítě zase vstalo; tehda totiž odpočívá v pohádce věštně k otázkám, jež vyslaný přináší, jakož právě také v touž dobu zimního slunovratu, t. v čas dvanácti nocí, od štědré-

ho večera do tří tří králů, v pověrných obyčejích národních věšty
vůbec se zuzují, již, majíce všechny svůj smysl v tom, že slunce, ježto
se nyní zrozumuje, jest obnovitelem přírody, tvůrcem roku nastá-
vajícího a kdo již jím již napřed usouzeno jest, co se komu v tom roce
dostane za sl. Z 12 té příčiny v pohádce srbské slove vůbec Osudem,
Pohádka finská, posílajíc hledat „šťestí i nešťestí“, jakož i slo-
venská, posílá za „zlým a dobrým“, míní tím nadřečenou dvojí po-
vahu, kterou slunce projevuje v kruhu ročním, dobrou a zlou; kdež
naproti tomu pohádka halickoruská, dle které chudý jde na vý-
chod svého „šťestí“ hledat, má na mysli slunce jen co dárce dobrého,
Přechod zimního polousvoří k letnímu, zimní totiž slunovrat,
naznačuje tuto v pohádce vůbec mořem, v ruských pak variantech
řekou a v pohádce ve varaždinské velkou vodou. Přes to moře nebo řeku
převází přímík — slovenský Charon, jehož některé české varianty
také čertem nebo obrem učinily. V moravské pohádce jsou převozni-
ci tři černošice, ježto se v počtu svém hodí jednak k sudicím
v pohádce české, ježto jednak k onomu trojímu působení slunečnému v pří-
rodě, pro slunečný nazván Triglavem. V srbské pohádce voda
sama převáží ve varaždinské a jedné slovenské jest ryba převozní-
kem; ve varuské pak pohádce leží kyt—ryba přes moře, lidé po ní
chodí a ježto má ná ležeti dotud, pokud nevyvrhne z moře 12 korábů
Marka Boho. II Netřeba dovozovati, že se těmi 12 koráby míní
12 měsíců měsících, jež od zimního slunovratu berou svůj počátek.
K těmto měsícům k korábům ruským právě se hodí 12 koní v pohádce
české, ježto k těmto měsícům znamenají 12 měsíců. Co se pak dotýče otázek,
k nimž slunce v osobě Děda-Vševěda i v jiných podobách svých odpo-
ovídá, ty všechny se vztahují na obnovení přírody, ač mnohé jich poru-
šeným poměrem za dlouhý čas velmi zatemněny jsou. Strom, jenž
přestal ovesněti, již, nalézá se kromě pohádek českých i ve slovenské,
ve varaždinské a v německé pohádce. Voda, jež přestala téci anebo se
zkazila, přivází v pohádkách českých, moravských, pak v německé
a norvěžské ženěmuž náleží také voda, jež v sobě nemá plodu, v po-
hádce srbské varaždinské a slovenské. Pohádky české, moravské
a slovenské potom v varaždinské a norvěžské mluví též o dceři králov-
ské, kteráž zemřela, zkameněla aneb ukradena byla — jestiž to
příroda v zimě zimní. Ve slovenské pohádce oslepl král, protože zpyš-
něv chtěl vyrovnati Bohu — rozuměj tuto zatmělé slunce zimní

proti slunci letnímu. V pohádce maloruské přichází vyslaný k větrné-
mu mužiku na mohyle, jenž se dotknutím holi rozsype a pod ním
veliké bohatství se objeví; v pohádce pak velkoruské praví se totéž
o starém dubu — bohatstvím tuto rozuměti se mohou zase nové plody
přírodní, jež ze sutin starého roku se vyvinou. Konečně mluví po-
hádka slovenská, již sepsal Dobšinský, také o dvou velikých ohnivých
skalách, ježto srážejíce se jedna o druhou, nechťi vyslaného propustiti.
Totot jest buď variant ku přívovníkovi, anebo náleží do jiné pohádky;
složenat jest tato pohádka slovenská ze dvou rozličných variantů,
jichž jeden k moravskému a druhý k varaždinskému vypravování
se hlásí, a nadto něco i z jiných pohádek, do kruhu tohoto nenáleži-
tých, příčiněno, jako zámek „boha větrů“ na myši nožce se vrtící,
jenž upomíná na Ježibabinu chaloupku na slepičích nožkách v pohád-
kách ruských. Zaslужně by byl učinil pan vzdělavatel, kdyby byl oba
varianty, tak jak mu byly zaslány, podlé sebe postavil. — Pohádka
česká u Malého nezná žádného přívovníka, jenž v pohádce této jest
věcí podstatnou a v jiných variantech nikdež se nepohřešuje; na konci
pak vypravuje o svatbě dcery královské s čarodějným trpaslíkem,
o čemž zase žádná jiná pohádka skupení tohoto nic neví. Tento pří-
davek i proto také se nehodí k pohádce té a vůbec k žádné slovenské,
že trpaslík, něm. Zwerg, v báji slovenské vůbec nížádného místa ne-
nalézá.

Místo slunečné matky mají pohádky některé, totiž varaždinská,
slovenská Dobšinského a norvěžská, královskou pannu, kterouž vy-
slaný vysvobodí a potom otcí jejím navrátí. Toto však zase z jiného
kruhu pohádek přejato jest, kdež mládeňec na to vychází, aby té
panny z dračího zajetí dobyl, kterouž si potom běře za manželku.

A jakož pohádka česká se dokonává tím, že král, obluzen mocným
lákadlem, stane se střídánkem přívovníkovým, dojde takto pokuty
za své zlé skutky; podobně i v pohádce maloruské, německé a nor-
věžské lakotný kupec anebo král, omámen nesmírným bohatstvím,
jež vyslaný s sebou přivezl, pro ně také na cestu se vydává; v pohádce
pak velkoruské Marko Bohatý, rozhněván na cara Zmije, že Vasiliho
neusmrtil, ubírá se k němu, aby ho za to pokáral, a stává se též pře-
vozníkem. V pohádce varaždinské jde hrabě sám také hledat „srečnu
i nesrečnu vuru“, jsa žádostiv většího bohatství, a když přišel ku
převozně rybě, utopila ho. Ostatní všickni vypravovatelé, ačkoliv

jinak o převozníkovi mluvíce, a kterak můž býti vysvobozen, však nechávají ho nevysvobozeného.

Že pak okolní sousedé Slovanů, Němci, Norvežčané a Čuchonci touž pohádku také znají, není divu, povážíc, jak snadno jest ústní takové podání přenéstí přes jazykové hranice. Co se však podivně příbuznosti pohádek německých sbírky Grimmovy se slovanskými zvláště dotýče, sluší na paměti míti, že v té věci proslulý Vilém Grimm sebral i sepsal veliký díl svých „německých“ pohádek v Erdmannsdorfě v pruském Slezsku, v okresu Lehnickém, v krajině, kteráž právě uprostřed mezi českomoravskými, polskými i lužickými Slovany leží, a jsouc nyní sice jazykem německá, však ve svých obyčejích a starobylých podáních nikdy slovanskou býti nepřestala, a tak i Petr „Kremer“ v pohádce norvéžské zjevně upomíná na stereotypního kupce v pohádkách ruských.

PRŮPRAVA